

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 351.72:347.73(477)

О. О. Бригінець
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового права
Навчально-наукового інституту права
Університету Державної фіскальної служби України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЮТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК СТРУКТУРНОГО ЕЛЕМЕНТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах підвищення активності глобалізаційних процесів у світі досить великою мірою на забезпечення фінансової безпеки впливають проблеми валютної безпеки держави. Відзначимо, що в нашій державі практично відсутнє стале українське валютне законодавство як сукупність правових норм, що регулюють порядок здійснення валютних операцій і угод. Але не лише недосконалість валютного законодавства, а й фактична відсутність стабільної підтримки національної валюти з боку держави призводили до безсистемності цього інституту.

Ключовим фактором урегулювання діяльності валютної сфери є належне та дієве валютне законодавство, відсутність якого не дає змоги реалізувати конструктивну валютну політику і здійснювати дієвий валютний контроль, що останнім часом нерідко зумовлює безсистемність і зростання загроз безпеці валютній сфері.

Потрібно відзначити, що у вітчизняній науковій літературі небагато наукових публікацій, які присвячені правовому забезпеченню валютної безпеки держави. Детально цю тему досліджували такі визначні вчені, як О.І. Барановський, Я.В. Белінська, Л.В. Бережна, Я.А. Жаліло, С.В. Кульпінський.

У публікаціях вищезгаданих науковців описано переважно валютну безпеку держави як стан відносин, але практично не розглядається валютна безпека держави як структурний елемент фінансової безпеки держави. Беручи до уваги відомі нам дослідження, можна говорити про недостатню розробку проблем правового забезпечення валютної безпеки держави.

Метою статті є визначення правового забезпечення валютної безпеки держави як структурного елемента фінансової безпеки держави та її вплив на добробут громадян нашої держави.

У правовому полі законодавцем закріплене таке визначення поняття «валютна безпека»: валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Саме так у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України тлумачиться це поняття.

Ми не знаходимо визначення терміна «валютна безпека» у статті 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [1], що, у свою чергу, залишає невирішеною низку завдань і проблем.

Для уникнення всіх неузгодженостей і наукових непорозумінь пропонуємо внести зміни до статті 1 вищезгаданого правового акта, доповнивши його таким визначенням, як «валютна безпека держави», у такій редакції: валютна безпека держави – це належний рівень забезпеченості держави валютними ресурсами, достатніми для виконання нею власних функцій, і стан курсоутворення, що максимально захищає від зовнішніх негативних впливів і створює сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій.

Найбільш конструктивно розглянув поняття «валютна безпека» О.І. Барановський, на думку якого, валютна безпека держави являє собою рівень забезпеченості її валютними коштами, достатній для додержання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці, або стан кур-

соутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи й максимально захищає від потрясінь на світових валютних ринках [2].

Заслугове на увагу й думка Я.А. Жаліло, згідно з якою валютна безпека розглядається як стан валютної системи, що характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, збалансованістю валютного ринку, задоволенням в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання й населення [3].

Однак, як нам видається, розуміння «валютної безпеки» як валютної системи, яка характеризується передбачуваністю динаміки обмінного курсу національної валюти, збалансованістю валютного ринку, задоволенням в іноземній валюті потреб держави, суб'єктів господарювання й населення, запропоноване Я.В. Белінською, є найбільш вдалим [4].

Системний підхід дає змогу трактувати валютну безпеку як стан рівноваги стабільності й стійкості валютної системи. Вони перебувають у сфері дії переважно валютної політики держави, що являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених заходів економіко-правового характеру стосовно регулювання валютної сфери в державі. Валютна політика реалізується за допомогою налагодження зовнішніх і внутрішніх правовідносин. Вона спрямована на досягнення та впровадження ключових орієнтирів державної політики, визначаючи цілі й способи їх досягнення учасниками валютних правовідносин.

С.В. Кульпінський вважає, що цілі та методи реалізації валютної політики мають узгоджуватися з планом фінансового розвитку держави на стратегічну й найближчу перспективи [5]. Окрім вищезгаданого, функціонування вітчизняної валютної політики має узгоджуватися з міждержавними угодами та домовленостями у валютній сфері. Виходячи з названих постулатів, можемо констатувати, що правове забезпечення валютної безпеки є невід'ємною складовою діяльності щодо належного забезпечення фінансової безпеки держави.

Варто урахувати й той факт, що валютна політика підпорядковується загальнодержавним інтересам і пов'язана з необхідністю вирішення таких завдань:

- захист вітчизняної фінансової системи від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів;
- забезпечення умов для належного функціонування валютного ринку в державі;
- управління золотовалютними резервами центрального банку;
- управління валютним курсом і забезпечення високого рівня конвертованості національної грошової одиниці;

– вирішення питань у сфері заборгованості держави.

Валютна політика держави володіє спектром досить широких можливостей, адже вона впливає на зовнішню та внутрішню сторони фінансової системи держави, зазначає Л.В. Бережна [6]. Досить широкі потенційні можливості валютної політики ефективно й системно впливати на стан фінансової системи держави пов'язані з численними каналами впливу валютного регулювання на фінансові процеси та явища.

Важливим показником, що впливає на фінансову безпеку держави загалом, є валютний курс вітчизняної грошової одиниці щодо інших валют світу, особливо до долара Сполучених Штатів Америки.

Досить багато категорій суб'єктів валютних правовідносин мають суперечливі інтереси з питань коливання курсу вітчизняної грошової одиниці (або динаміки його зміни). До них належать експортери, імпортери, позичальники валютних кредитів, центральний банк держави та інші суб'єкти валютних правовідносин. Кожен із вищеперерахованих суб'єктів правовідносин певною мірою прагне реалізувати власні валютні інтереси й тим самим впливає на стан вітчизняної валютної безпеки держави.

Я.В. Белінська вказує на той факт, що можливість національної валюти до протистояння негативним факторам, що на неї вливають, є неодмінним атрибутом фінансової безпеки держави [7]. Погоджуємося з автором і пропонуємо до факторів, які підтримують національну валюту, зарахувати належне валютне законодавство, виважену валютну стратегію розвитку, конструктивну валютну політику, чітку валютну систему, наявність валютних угод, функціональний і прогнозований валютний ринок держави.

Зазначмо, що дослідження сутності валютної безпеки передбачає розгляд її базових елементів, а саме: об'єкта й суб'єкта валютної безпеки держави. Отже, до об'єктів валютної безпеки держави можна зарахувати обмінний курс національної грошової одиниці, ситуацію на валютному ринку, стан і обсяги міжнародних резервів, розміри зовнішнього боргу. Суб'єктами валютної безпеки держави є Національний банк України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба України та інші органи державного регулювання, що володіють, відповідно до норм чинного законодавства, повноваженнями у сфері валютного регулювання. Окрім автори виділяють також уповноважені банки, підприємства-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, домогосподарства [8].

Варто звернути увагу на той факт, що досить важливим є правильне визначення загроз, що впливають чи можуть впливати на валютну безпеку держави. До них можемо зарахувати такі:

- недосконала нормативно-правову база;
- нестабільна бюджетно-податкова політика держави;
- невиважена політика управління міжнародними резервами та борговою безпекою держави;
- недостатня прозорість у сфері реалізації валютної політики;
- недостатній рівень інституційного розвитку валютної сфери;
- невисокий рівень довіри до власної валюти;
- специфічна структура зовнішньої торгівлі, що передбачає продаж сировини й купівлю високотехнологічних товарів;
- значний вплив спекулятивних суб'єктів на коливання курсу (особливо в холодну пору року);
- відсутність страхування валютних ризиків;
- високі темпи інфляційних процесів.

Побудова ефективного механізму правового забезпечення валютної безпеки потребує визначення відповідних вимог до неї, а постійний моніторинг і контроль за станом валютної безпеки держави є важливим завданням центрального банку держави та інших органів державного управління, що мають функції щодо регулювання валютної сфери. На основі отриманої ними інформації виникає можливість передбачити загрози валютній безпеці або мінімізувати їх негативні наслідки, а також вчасно застосувати заходи з метою запобігання реалізації потенційних загроз.

Механізм реалізації загроз валютній безпеці можна пояснити на прикладі останніх подій, що відбувалися в Україні в період розгортання світової валютно-фінансової кризи 2007–2008 рр. і вітчизняної політико-фінансової кризи 2013–2014 рр. Відзначимо, що негативні тенденції у валютно-фінансовій сфері України мали системне походження, що підтверджує необхідність упровадження комплексних заходів щодо забезпечення валютної безпеки. Саме ці заходи мають не лише протидіяти поточним елементам загроз, а й забезпечувати запобігання їм і належне реагування на них загалом.

Серед основних причин останніх двох валютно-фінансових криз можна назвати такі:

- політико-економічні причини;
- неналежне законодавче забезпечення або його повна відсутність у критичних моментах для валютно-фінансової системи держави;
- недостатня розвиненість фінансової системи й вузькість механізмів рефінансування банківської системи;
- негативне співвідношення зростання валового внутрішнього продукту до масштабів споживання населення, що здійснювалося у великих обсягах за рахунок кредитних коштів;
- неналежна антиінфляційна політика;
- несприятливі умови для довгострокового інвестування;

– наявність корупційних явищ і лобювання інтересів окремих суб'єктів валютних правовідносин;

– значна залежність економіки нашої держави від ситуації на світових ринках і курсових коливань;

– не завжди ефективна й послідовна політика центрального банку держави;

– вузька експортна спеціалізація України на невеликій кількості товарів передусім сировинного походження.

Частково вищеназвані причини поглибилися і розвинулись до рівня проблем, що безпосередньо загрожують валютній безпеці держави, а саме:

- вплив капіталу з держави (особливо спекулятивного капіталу);
- значне падіння курсу вітчизняної грошової одиниці;
- зростання вартості й утруднення отримання зовнішніх запозичень;
- тимчасове зниження попиту на вітчизняну продукцію;
- наростання негативних очікувань суб'єктів правовідносин на валютному ринку.

Важливим є завдання розробити та щонайшвидше впровадити в життя належну стратегію забезпечення валютної безпеки, яка міститиме визначені курсові орієнтири, а також заходи щодо недопущення курсових стрибків у майбутньому. Стратегія має охоплювати такі заходи:

- удосконалення нормативно-правової бази;
- підвищення рівня відповідальності Національного банку України;
- підвищення прозорості у валютній сфері;
- поліпшення системи управління міжнародними резервами;
- розроблення й реалізація інформаційних методів впливу Національного банку України на валютну політику приватних суб'єктів валютних правовідносин;
- розроблення поступальної валютної лібералізації руху капіталів;
- зміцнення ринкових механізмів самоорганізації валютного ринку;
- формування механізмів управління процентними ставками.

Варто наголосити, що заходи забезпечення валютної безпеки будуть успішними лише за підтримки їх виваженою монетарною, фінансовою, борговою і структурною політикою, коректною інформаційною політикою, спрямованою на підвищення довіри до національної валюти.

Література

1. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.

2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський // Київ. нац. торг.-екоп. ун-т. – 2004. – 759 с.

3. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / [Я.А. Жаліло, О.С. Бабанін, Я.В. Белінська та ін.]; за заг. ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2009. – 142 с.

4. Белінська Я.В. Тактичні та стратегічні заходи подолання валютно-фінансової нестабільності в Україні / Я.В. Белінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/november08/16.htm>.

5. Кульпінський С.В. Валютна політика в контексті макроекономічних ризиків / С.В. Кульпінський // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4 (45). – С. 136–140.

6. Бережна Л.В. Валютні аукціони та валютна політика Національного банку України / Л.В. Бережна // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 14–22.

7. Белінська Я.В. Проблеми валютно-курсової стабільності в Україні / Я.В. Белінська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8 (98). – С. 200–208.

8. Кулінська А. Оптимальні умови формування складових валютної безпеки національної економіки / А. Кулінська // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2016. – № 3. – С. 86–96.

Анотація

Бригінець О. О. Правове забезпечення валютної безпеки держави як структурного елемента фінансової безпеки держави. – Стаття.

У статті розкривається вплив правового забезпечення валютної безпеки держави на рівень фінансової безпеки держави загалом. Унесено пропозиції до чинного законодавства в контексті нормативного закріплення

правової дефініції «валютна безпека держави». Визначено роль і місце валютної безпеки держави в процесі забезпечення добробуту громадян нашої держави.

Ключові слова: фінансова безпека, валютна безпека, правове забезпечення валютної безпеки.

Аннотация

Бригинец А. А. Правовое обеспечение валютной безопасности государства как структурного элемента финансовой безопасности государства. – Статья.

В статье раскрывается влияние правового обеспечения валютной безопасности государства на уровень финансовой безопасности государства в целом. Внесены предложения в действующее законодательство в контексте нормативного закрепления правовой дефиниции «валютная безопасность государства». Определены роль и место валютной безопасности государства в процессе обеспечения благосостояния граждан нашего государства.

Ключевые слова: финансовая безопасность, валютная безопасность, правовое обеспечение валютной безопасности.

Summary

Briginets A. A. Legal provision of foreign currency security of the state as a structural element of financial security. – Article.

The article reveals the impact of the legal support of monetary security of the state on the level of financial security of the state as a whole. Proposals were made to the current legislation in the context of regulatory consolidation of the legal definition of “monetary security of the state”. The role and place of the monetary security of the state were indicated in the provision of citizens’ welfare in our state.

Key words: financial security, currency security, legal support currency security.